

Smerovanie slovenskej energetiky na otvorené trhy

Milan Kachút

Reštrukturalizácia energetiky, privatizácia jej veľkej časti a postupná liberalizácia trhu s energiou významne poznačila celý sektor. V minulosti štátne podniky s presne vymedzenými oblasťami svojej činnosti a monopolným postavením na trhu sa v priebehu dvoch rokov stávajú akciovými spoločnosťami, do ktorých vstupujú zahraniční vlastníci a na otvárajúcom sa trhu sú nútené bojovať o svojho zákazníka. Nová pozícia na trhu vyžaduje zmeny v riadení energetických spoločností, pričom tradičné schémy sa nahrádzajú systémom riadenia zameraným na zákazníka, do energetiky zavádzajú marketing a zriaďujú sa „call centrá“. Otváranie trhu si vyžiadalo oddelovanie účtovníctva s presným sledovaním nákladov v jednotlivých činnostiach a nový princíp regulácie cien. Cieľom týchto zmien je zvýšiť konkurenčnú schopnosť celého energetického sektora a pripraviť sa na otvorenie voči európskemu trhu. Termín vstupu do EÚ je stanovený na začiatok roka 2004, od vstupu musíme plniť všetky požiadavky týkajúce sa vnútorného trhu EÚ, a preto ostáva len málo času na dokončenie prebiehajúcej reformy energetického sektora.

Reštrukturalizácia sektora elektroenergetiky mala za cieľ čo najviac sprehľadniť finančné toky v jednotlivých fázach, t.j. v distribúcii, v prenose elektriny a vo výrobe a zároveň vytvoríť podmienky na účelnú privatizáciu spoločností. Veľmi významným krokom bolo oddelenie prenosovej sústavy od výroby elektriny a vytvorenie spoločnosti Slovenská elektrizačná prenosová sústava, a. s. Oddelenie zabráni krížovým dotáciám medzi prenosom elektriny a výrobou elektriny a umožní v budúcnosti vytvorenie trhu s elektrinou bez obáv z diskriminácie pri prenose elektriny. Ďalším krokom bolo dôsledne oddelenie teplárstva od distribúcie elektriny, ktoré umožní zastavenie krížových dotácií cien tepla a teplej úžitkovej vody na úkor cien elektriny. Preto v procese reštrukturalizácie vzniklo päť teplárenských spoločností Bratislavská teplárenská, a. s., Trnavská teplárenská, a. s., Žilinská teplárenská, a. s., Martinská teplárenská, a. s. a Zvolenská teplárenská, a. s., a to oddelením od pôvodných distribučných podnikov ZSE, š.p. a SSE, š.p. Šiesta teplárenská spoločnosť, TEKO, a. s., vznikla v Košiciach vyčlenením teplárstva z pôvodnej akciovej spoločnosti Slovenské elektrárne. Vzniknuté teplárenské spoločnosti sa budú v nasledujúcom období privatizovať tak, že časť majetku teplární bude bezplatne preveďená na mestá, a určitá časť sa pravdepodobne ponúkne na predaj investorom. Privatizáciu energetických spoločností sa okrem získania priamych investičných prostriedkov zo zahraničia získa aj know-how zahraničných partnerov, ktorí už niekoľko rokov pôsobia na otvorených trhoch krajín Európskej únie. Začlenenie našich spoločností do štruktúry významných zahraničných hráčov na energetickom trhu umožní dosiahnuť vyššiu konkurencieschopnosť na otvorenom trhu. V tomto roku bola v elektroenergetike ukončená privatizácia troch distribučných

spoločností, ktoré zabezpečujú distribúciu elektriny na Slovensku. Strategickými investormi v privatizovaných spoločnostiach sa stali významné zahraničné energetické spoločnosti: E.ON (Nemecko) vstúpil do Západoslovenskej energetiky, a. s., EdF (Francúzsko) do Stredoslovenskej energetiky, a. s., a RWE (Nemecko) do Východoslovenskej energetiky, a. s. Energetické spoločnosti rozšírili svoju oblasť pôsobenia aj do sektora informačných technológií, keď na základe dohody energetických spoločností bola vytvorená telekomunikačná akciová spoločnosť ENERGOTEL, ktorá sa využívaním sietí optických káblov energetických spoločností snaží pôsobiť na slovenskom telekomunikačnom trhu. Poslednou a veľmi významnou privatizáciou energetického spoločnosti v tejto oblasti je privatizácia spoločnosti Slovenské elektrárne, a. s. Privatizácia tejto spoločnosti časovo padla do pôsobenia dvoch vlád, pričom predchádzajúca vláda vypísala medzinárodný tender a na svojom minuloročnom júnovom zasadnutí schválila návrh privatizácie tejto spoločnosti v dvoch alternatívach. Prvá alternatíva umožňuje privatizovať SE, a. s., ako celok a pri druhej alternatíve by SE, a. s., vytvorila holdingovú štruktúru a privatizovali by sa samostatne klasická časť zdrojov a samostatne jadrové zdroje. Táto etapa privatizácie bola ukončená predložením predbežných ponúk zo strany potenciálnych investorov. V súčasnosti pokračuje nová vláda v privatizácii zostavením zúženého zoznamu spoločností, tzv. „short list“, ktoré budú pokračovať v príprave záväzných ponúk. Zoznam sa zostavuje celkovo z 8 záujemcov, ktorí predložili akceptovateľné predbežné ponuky a predpokladá sa výber maximálne piatich investorov. Odlišný postup bol zvolený v prípade spoločnosti Slovenská elektrizačná prenosová sústava (SEPS, a. s.). Tu predchádzajúca vláda rozhodla, že nakoľko spoločnosť SEPS, a. s., zabezpečuje tranzit elektriny cez územie Slovenskej republiky a bezpečnosť elektrizačnej prenosovej sústavy, nebude sa SEPS, a. s., v najbližšom období privatizovať.

Privatizácia spoločností prebiehala aj v oblasti prepravy ropy a plynnárenstva. Začiatkom roku 2002 bol ukončený proces privatizácie energetickej spoločnosti Transpetrol, a. s., kde FNM SR odpredal 49 % akcií Transpetrolu spoločnosti Yukos Finance. Privatizácia dáva Transpetrolu možnosť vstupu na nové trhy, čím by sa dosiahlo zvýšenie množstva prepravovanej ropy a využila by sa vo väčšej miere prepravná kapacita ropovodného systému, ktorého vyťaženosť v uplynulom roku nedosiahla ani 50 %. Ďalšou veľmi významnou udalosťou bola privatizácia spoločnosti SPP, a. s. V spoločnosti SPP 49 % podiel získalo konzorcium európskych plynnárenských spoločností Ruhrgas AG Essen (Nemecko), Gaz de France, Paríž (Francúzsko) a OAO Gazprom Moskva (Rusko). Vstupom týchto, dá sa povedať jedných z najvýznamnejších plynnárenských spoločností Európy, sa jednoznačne posilní postavenie SPP ako významnej slovenskej spoločnosti v dobe, keď prebieha liberalizácia

európskeho trhu s plynom. Títo investori zvýšia hodnotu aj zvyšnej časti SPP vo vlastníctve štátu väčším potenciálom možností zapojenia sa SPP do európskeho trhu s plynom.

Treba opäť zdôrazniť, že hlavným cieľom prebiehajúcej privatizácie je vstup zahraničných partnerov, ktorí už niekoľko rokov pôsobia na otvorených trhoch krajín v zahraničí a dokážu pripraviť slovenské spoločnosti na podmienky liberalizovaného prostredia. Nový vlastník umožní zefektívniť jednotlivé činnosti, očistí spoločnosti od nadbytočných štruktúr. Štát, ktorý bol pôvodne jediným vlastníkom, zvyčajne nedokáže vytvoriť dostatočný tlak na ním riadenú spoločnosť, aby ju viedol k efektívnosti a rastu. Navyše štát často zneužíva svoje postavenie vlastníka a rieši cez takúto spoločnosť krátkodobé sociálne otázky. V energetike je to už známa problematika sociálnych cien pre obyvateľstvo, ako aj udržiavanie prezaťažovanosti a dlhodobé riešenie týchto problémov z obáv pred sociálnymi dopadmi. Takýmto postupom sa stávajú podniky neefektívne, vyžadujú intervenciu štátu v podobe ochranných opatrení, alebo priamo finančnú pomoc. Samozrejme, očakáva sa, že prebiehajúca privatizácia bude mať dopad na zamestnanosť. Preto sú pripravované viaceré projekty, ktorými sa riešia negatívne dopady v tejto oblasti. Realizovaný model reštrukturalizácie a privatizácie odvetvia energetiky bol v poslednej pravidelnej správe Európskej komisie priaznivo hodnotený.

Ďalším krokom, ktorý posilňuje konkurenčné prostredie v energetike, je postupná liberalizácia trhu s energiou. Liberalizácia trhu s elektrinou a zemným plynom má umožniť konkurenciu rôznych dodávateľov v energetike. Pre činnosti, ktoré majú charakter prirodzeného monopolu, ako je napr. prenos elektriny cez prenosovú a distribučnú sústavu a preprava zemného plynu cez prepravnú sústavu, sú stanovené nediskriminačné a transparentné podmienky pre prístup tretích strán do týchto sietí, ktoré obmedzujú zneužitie monopolného postavenia. Proces liberalizácie a vytvorenie jednotného trhu s elektrinou a zemným plynom je jednou z hlavných priorít Európskej únie v oblasti energetiky. Ministerstvo hospodárstva vydalo vyhlášky, ktorými sa ustanovuje najmenší objem ročnej spotreby elektriny a plynu pre oprávnených odberateľov a ustanovuje podrobnosti o pravidlách prenosu elektriny a prepravy plynu pre oprávnených odberateľov. Oprávnení odberatelia si môžu vybrať dodávateľa energie spomedzi ľubovoľného držiteľa licencie, pričom vyhlášky umožňujú doviesť časť elektriny aj zo zahraničia. Je to preto, lebo skutočná liberalizácia trhu s elektrinou je možná iba vtedy, ak je tuzemská výroba elektriny rozdelená medzi niekoľkých významných výrobcov, ktorí sú voči sebe v konkurenčnom postavení, alebo keď je vnútorný trh Slovenska dostatočne otvorený k zahraničným dodávateľom elektriny, ktorí svojou ponukou dokážu konkurovať tuzemským výrobcam.

Možnosť výberu dodávateľa a vstup nových výrobcov na trh si vyžaduje prehodnotiť systém obchodovania a systém vysporiadania sa s odchýlkami od zmluvou objednaných množstiev. Odberatelia, ktorí majú možnosť výberu dodávateľa, získavajú možnosť okrem podmienok nákupu ovplyvňovať si aj cenu elektriny, hoci sa neočakáva významné zníženie priemerných cien po otvorení energetického trhu na Slovensku voči zahraničiu. Liberalizácia trhu povedie hlavne k zmene podmienok pri nákupe, zväčšia sa cenové rozdiely v závislosti od charakteru odberu. Tým sa vytvárajú podmienky pre organizovanie krátkodobého trhu, ktorý umožňuje oprávneným odberateľom výhodnejšie vykrývať odchýlky voči zmluvným odberom v dlhodobých dvojstranných zmluvách. Na otvorenom trhu je preto potrebné vytvoriť subjekt – operátora trhu, ktorý zabezpečí zúčtovanie odchýlok v závislosti od nákladov, ktoré boli odchýlkou vyvolané. Operátor trhu je zvyčajne poverený aj organizovaním krátkodobého trhu. Bez zriadenia operátora trhu sú náklady vyvolané vykrývaním odchýlok, tzv. systémové služby, účtované jednotne pre všetkých účastníkov trhu, ako určitá zložka ceny. To spôsobuje diskrimináciu tých odberateľov, ktorí vedú dodržať dohodnutý odber v dlhodobých

dvojstranných zmluvách a majú malé odchýlky v pomere k odobraným množstvám. Na Slovensku sa na vytvorení operátora trhu s elektrinou dohodlo päť najvýznamnejších elektroenergetických spoločností: SEPS, a. s.; ZSE, a. s.; SSE, a. s.; VSE, a. s. a SE, a. s. a prebiehajú činnosti súvisiace s jeho zriadením.

Vytvorenie operátora trhu, rozdielne ceny v závislosti od charakteru odberu, zúčtovanie odchýlok a existencia krátkodobého trhu spôsobia zvýšené nároky na meranie a prenos dát. Zvýši sa dopyt po meradlách, ktoré okrem merania množstva zaznamenávajú odobieraný výkon a majú možnosť diaľkového prenosu dát. Významní odberatelia si postupne budú zriaďovať svoje obchodné dispečingy, cez ktoré si budú riadiť svoju spotrebu a profil odberu. Budú sa rozširovať a zdokonaľovať systémy diaľkového riadenia spotreby a pri menších odberateľoch systémy obmedzovania maximálneho odberu. Vzrastie význam prognóz odberu, vzhľadom na možnosti nakupovať aj na krátkodobom trhu sa postupne bude meniť stratégia odberateľov pri nakupovaní energie a vzrastú nároky na rýchly prístup k informáciám. Dodržanie profilu odberu a schopnosť dobre odhadnúť svoju spotrebu môže výrazne ovplyvniť cenu nakupovanej energie.

Zvyšovanie konkurencieschopnosti vyžaduje aj postupné znižovanie energetickej náročnosti. Zmena spôsobu regulácie cien a ich zvyšovanie na úroveň skutočných nákladov vyvolajú u odberateľov snahu obmedziť spotrebu. Zvýši sa tlak na efektívnejšie využívanie energie aj na využívanie obnoviteľných zdrojov energie, najmä biomasy, kombinovanej výroby elektriny a tepla, malých vodných elektrární a využívanie komunálneho odpadu. Jedným z dôležitých možností získania finančných prostriedkov na programy a projekty podporujúce vyššiu efektívnosť využívania energie sú prostriedky Európskej únie. Preto patrí vytvorenie podmienok na prijímanie pomoci zo štrukturálnych fondov medzi prioritné úlohy v procese prípravy Slovenskej republiky na vstup do Európskej únie. Jednou zo základných podmienok je zabezpečenie dostatočnej administratívnej a inštitucionálnej pripravenosti na spracovanie a predkladanie projektov zo štrukturálnych fondov. K štrukturálnym fondom patrí aj Európsky fond regionálneho rozvoja (ERDF), ktorého najdôležitejšou súčasťou je Sektorový operačný program Ekonomický rozvoj (SOP ER). Jeho riadiacim orgánom bude MH SR, projekty pripravované v sektore energetiky budú zabezpečované v rámci sektorového operačného podprogramu energetika (SOPP energetika), kde predpokladaná výška využívania fondov v rámci SOP ER v období rokov 2004–2006 bude 900 mil. EUR a táto suma bude zvýšená o 25 % spolufinancovania zo ŠR. Na SOPP energetika je uvažované s podielom asi 10 % z uvedenej sumy.

V nasledujúcom období sa budú musieť všetky subjekty na trhu s energiami oveľa intenzívnejšie zaoberať s témami ako je efektívnosť využívania energie, predpovedateľnosť a riadenie odberov, ochrana životného prostredia, obnoviteľné zdroje energie, zdokonaľovanie informačných technológií, odpočet, zber a prenos informácií. Sú to témy, ktoré budú hrať dôležitú úlohu v konkurenčnej schopnosti jednotlivých firiem. Jednou z najdôležitejších úloh, ktoré MH SR ako ústredný orgán štátnej správy musí v nasledovnom období zabezpečiť, je v spolupráci s pracovníkmi energetického sektoru a z podnikateľského prostredia vytvoriť také smerovanie energetickej legislatívy SR, ktoré posilní bezpečnosť dodávok a kvalitu dodávanej energie, umožní rozvoj podnikateľského prostredia a dokáže pružne reagovať na požiadavky odberateľov.

Milan Kachút

riaditeľ odboru energetickej politiky
Ministerstvo hospodárstva SR